

Marijan F. Kranjc, general major v pokoju

Prlek v Beogradu – dr. Aleksander Nedok

Praoče dr. Štefan Nedog, prvi slovenski zdravnik Srbske vojske (1864)

Pravijo, da je Prleka težko najti v svetu, posebno v Srbiji. Sam sem ga našel sredi Beograda. Zgodba je zanimiva po svojem nastanku, zato je bom opisal.

Ko sem pred leti začel zbirati podatke za knjigo o slovenski vojaški inteligenci¹, posebno še o slovenskih dobrovoljcih v srbski vojski, me je kolega M.S. opozoril na svojega znanca dr. Aleksandra Nedoka, čigar prednik naj bi bil med prvimi slovenskimi zdravniki v srbski vojski.

Rečeno – storjeno. Internetna zveza je začela delovati, podatki so začeli prihajati in se kopičiti. Ko sem novega znanca in beograjskega zdravnika začel spraševati o njegovih prednikih v Sloveniji, mi je najprej zaupal, da izvirajo iz Ljutomera, torej iz središča Prlekije, pa tudi to, da so morali biti „modre“ krvi, saj so njegovega praočeta Štefana dali študirat medicino na Dunaj, da bi se kasneje prijavil v srbsko vojsko kot eden od prvih slovenskih zdravnikov.

Zgodba je bila nadvse zanimiva in tudi nenavadna. Ker sem medtem že marsikaj zvedel o rodoslovju, pa tudi o znanih slovenskih velmož, sem se lotil raziskave o Nedokih v Prlekiji, pri čemer mi je znatno pomagal znani genealog Srečko P. iz okolice Ljutomera. Kaj hitro sva ugotovila in tudi dokumentirala, da je bil Štefan Nedog, sin samohranilke, zelo siromašnega roda, rojen v Vogričevcih pri Ljutomeru. Ker pa so moji predniki izvirali iz sosednje vasi Radoslavci, sva z dr. Aleksandrom Nedokom sklenila nekakšno prleško partnerstvo, ki še vedno traja. Ta zapis je pravzaprav prikaz tega, kar sva naredila za slovensko in srbsko vojaško zgodovino, predvsem sanitetno.

Štefan Nedog (Stevan Nedok), dr. med. in sanitetni major srbske vojske, je bil rojen 23. 12. 1828 v Vogričevcih pri Ljutomeru. Osnovno šolo je obiskoval v Cezanjevcih, nato pa je kot 16. letni dijak začel obiskovati gimnazijo v Varaždinu. Iz spričevala, ki je napisano v latinščini, je vidno, da je dijak »Stephanus Nedog« 1854 uspešno končal 6 razredov madžarske gimnazije, kjer pa so od 1848 dovoljevali tudi »narodni« (hrvaški) jezik.

Šolanje je nadaljeval na Dunaju in v Pragi. Tako je v letih 1852–1855 končal »Kaiserliche Josephs Akademie« oz. vojaško akademijo, pa potem v Pragi 1857–1860 dokončal triletni študij medicine na »Karlsuniversitaet«, dobil naziv doktor medicine, 1861 pa še specialnost kot doktor kirurgije. V teh dokumentih so mu spremenili priimek v »Nedok«, katerega je potem tudi obdržal.

Bil je vnet privrženec preporodovskih idej. Med študijem 1860/61 je bil nekaj časa okrajni zdravnik v Ljubnem, po diplomi pa je od julija do decembra 1861 služboval kot vojaški zdravnik v Militaerspital No.1 v Pragi.

Zanimivo je, da je francoski polkovnik Hippolite Mondin, sicer vojni minister v Srbiji, že 1863. pisal zabeležko o doktorju Štefanu Nedoku, češ, da ima »izkušnje iz avstrijske vojske«.

Skupaj s češkim prijateljem in zdravnikom Jožefom Holecem se je udeležil natečaja za zdravniško mesto v Srbiji. Oba sta bila sprejeta decembra 1861. Štefan Nedok je bil od 1. januarja 1862 okrajni zdravnik v Kragujevcu, zatem pa okrožni zdravnik v Loznici.

Od 1. 12. 1864 do svoje smrti 16. 5. 1878 pa je bil vojaški zdravnik. V mirnem času je bil poleg ostalega zdravnik in načelnik internega oddelka vojaške bolnišnice v Beogradu, upravnik vojaške bolnišnice v Kragujevcu, obenem pa je bil tudi član najvišje zdravstvene ustanove v Srbiji – stalne Državne zdravniške komisije. Kot vojaški zdravnik je hitro

¹ Marijan F. Kranjc, *Slovenska vojaška inteligenca*, Grafis Trade, Grosuplje, 2005

napredoval (ob sprejemu 1864 – kapetan, kapetan 2. razreda – 1868, kapetan 1. razreda – 1873) in že 1874 je bil povišan v čin majorja sanitetne službe in kot tak opravljaj v vojnah s Turčijo odgovorne dolžnosti načelnika sanitetne službe v Timoški diviziji in nazadnje v Drinskem korpusu. Bil je odlikovan s srebrno medaljo za hrabrost in Takovskim križcem za vojaške zasluge (1877). Umrl je 16. 5. 1878 med drugo vojno proti Turčiji, v kateri je težko zbolel. Knez Milan Obrenović ga je zaradi izrednih zaslug posmrtno povišal v čin podpolkovnika sanitetne službe, kar je bil do leta 1883 tudi najvišji čin v sanitetni službi srbske vojske.

Dr. Stevan Nedok sanitetni podpolkovnik SV, Beograd, 1877
(Zasebni fotoalbum, A. Nedok, Beograd, 2013)

Kot velik zagovornik južnoslovanskih idej je ščutil svoje kolege zaradi političnega preganjanja. Bil je poliglot, saj je govoril poleg slovenščine, tudi nemški, srbski, madžarski, italijanski in latinski jezik. V uradnih ocenah je zapisano, da je bil zelo sposoben zdravnik – kirurg, dober učitelj vojaških bolničarjev, zelo prizadeven sanitetni častnik in človek izredne kulturnega širine.

Leta 1867 se je v Beogradu poročil z Madjarko iz Rumunije – Marijo roj. Kovach (1845, Kanta, Transilvanija – 1927, Vrnjačka banja), ki je po njegovi smrti ostala vdova s tremi mladoletnimi otroki: Aurelijo-Nado (11 let) in sinovoma Josifom (8) ter Stevanom (5). Oba s soprogo Marijo sta bila katoličana, otroci pa so kasneje prešli v pravoslavno vero in so v spomin na Štefana Nedoka prevzeli srbsko Slavo na njegov god Sv. Štefana (tretji dan po Božiču). Boter vsem trem otrokom je bil srbski vojaški zdravnik dr. Herman Kraus, saj je bilo takrat v Beogradu samo nekaj katoličanov.

Zdravnik je postal tudi njegov sin – **Josif Nedok**, dr. med., rojen 23. 2. 1870 v Beogradu. Medicino je končal na Dunaju, zatem pa je bil zdravnik v Kragujevcu. Privatno se je izpopolnjeval kot vojaški kirurg, kar mu je kasneje prišlo zelo prav. Med obema balkanskima in prvo svetovno vojno je bil upravnik vojaških bolnišnic. Za izredne zasluge je prejel več odlikovanj (srebrno in zlato medaljo za prizadevno službo, medaljo srbskega RK, križec usmiljenja, red Sv. Save V. stopnje in red jugoslovanske krone III. stopnje in bil povišan v čin rezervnega podpolkovnika sanitetne službe. Do svoje smrti 1940 je bil zdravnik v Vrnjački banji. S soprogo Miroslavo je imel hčerko Dušico (1910, Kragujevac – 1930 Beograd), ki je bila poročena z Dragutinom Koharićem, častnikom VKJ, njihov sin Vladimir pa profesor Ladjedelniške fakultete v Zagrebu.

Na solunski fronti 1917: major dr. Josif, s cigareto (desno), brat starega očeta (Fotoalbum dr. A. Nedok, Beograda, 2013)

Štefanov drugi sin Stevan (1873, Beograd – 1905, Gornji Milanovac), Aleksandrov stari oče, je na Dunaju končal komercialno akademijo, dipl. ekonomist Prve srbske ladijske družbe v Beogradu, je umrl zelo mlad.

Njegov sin Svetozar st. (Paraćin, 1899 – Paraćin, 1960), diplomirani pravnik, sodniški častnik VKJ, pozneje advokat, je bil poročen z Desanko Dimitrijević (Soko banja, 1898 – Beograd, 1983), profesorica fizike. Sin Aleksandar je bil edinec.

Svetozar in njegov brat Čedomir (Žitkovac, 1897 – Paraćin, 1978). Oba sta bila 1915 kot dobrovoljca sprejeta v srbsko vojsko in končala radiotelegrafski tečaj. Svetozar je bil kot radiotelegrafist dodeljen Vrhovnemu poveljstvu, Čedomir pa Šumadijski diviziji. Po umiku skozi Albanijo na otok Krf, je bil Svetozar poslan v Nico, Francija, da je končal gimnazijo, nato pa se je 1918 vrnil v Srbijo, kjer je bil prevajalec med srbskim Vrhovnim poveljstvom in francoskimi enotami v Subotici. Po vojni je dokončal pravno fakulteto in bil sekretar ministra Milorada Draškovića. Od 1924 do 1933 je bil sodniški častnik VKJ u štabu Drinske divizije, nato pa je šel med odvetnike.

Čedomir je 1918 v Solunu končal gimnazijo, nato pa je bil poslan v Belgijo, kjer je končal študije na gozdarski fakulteti. Zatem se je vrnil v Srbijo.

Stevan Nedok, Vranje, 1900
(Fotoalbum, A. Nedok, Bg, 2013)

Družina Nedok: oče Svetozar, mama Desanka in sin Aleksandar, 1926, Beograd
(Zasebni fotoalbum, A. Nedok, Beograd, 2013)

Čedomir Nedok, stric, Solun, 1917
(Fotoalbum, A. Nedok, Bg, 2013)

Svetozarjev sin Aleksandar je nadaljeval tradicijo svojega praočeta Štefana, zdravnika in sanitetnega podpolkovnika Srbske vojske.

Bil je rojen 10. 9. 1925 v Beogradu. Gimnazijo in Medicinsko fakulteto je končal v Beogradu. Bil je udeleženec NOB 1944-1945. Je doktor medicinskih ved (1978), specialist interne medicine (1961), habilitirani fakultetni profesor (1965) primarij (1967), znanstveni svetnik (redni profesor) za predmet kardiologije na Medicinski fakulteti v Beogradu (1988), redni član Akademije medicinskih znanosti v Beogradu (1990), redni član newyorške Akademije medicinske znanosti (1985) in predsednik kardiološke sekcije Srbskega zdravniškega društva. Nazadnje je bil upravnik bolnišnice "Sv. Sava" v Beogradu in načelnik urgentnega kardiološkega oddelka Kliničnega centra Srbije v Beogradu. Kot upokojenec se že petnajst posveča znanstveni publicistiki, tudi o sanitetni službi srbske vojske. Izdal je monografije *Srbski vojaški zdravniki 1836–1918*, *Umik srbske vojske skozi Albanijo 1915-1916 in evakuacija na Krf – Delovanje vojne sanitete*, letos pa je izšla tudi nagrajena monografija z naslovom *Balkanske vojne 1912–1913, Delovanje srbske vojne sanitete*.

Aleksandar je sodeloval v NOB od 1944 in oktobra 1946 je zapustil JA, da bi doštudiral medicino. Sicer je v JA bil na partijsko-politični dolžnosti sekretarja Skoja u Zalednem poveljstvu I. armade JA in tudi odlikovan.

Aleksandar N., partizan, 1944/45
(Fotoalbum A, Nedog, Bg, 2013)

Dobriča, soproga in Aleksandar Nedok, Beograd, 1975
(Zasebni fotoalbum, A. Nedok, Bg, 2013)

Tudi soproga Dobriča roj. Kojički iz Šida v Sremu je doktorica medicine in specialistka fizikalne medicine. V zakonu imata hčerko Olgo (1955, Beograd), dr. medicine in spec. interne medicine, poročeno s kanadskim ing. Willamom Bigelowim, živita v Nemčiji, imata hčerko Natašo (1987, Lahr), mag. ekonomije in sina Aleksandra jr. (1991, Langen), študent medicine v Frankfurtu.

**Vnuk Aleksandar, Olga, hčerka, vnukinja Nataša
in William Bigelow, Olgin mož, Frankfurt, 2010**
(Zasebni fotoalbum, A. Nedok, Bg, 2013)

V srbski zdravstveni službi je užival velik ugled. Bil je tudi predsednik konference beogradskega sindikata zdravstvenih delavcev. Prejel je tudi dva ordena dela in druga priznanja.

Nosilec je najvišjega priznanja Srbskega zdravniškega društva »Veliki pečat«. Ni bil član ZKJ in tudi sedaj ni člane nobene politične stranke, vendar je bil po prepričanju vedno socialist. Znan je tudi kot publicist in pisec številnih strokovnih člankov in monografij.

Ko sem ga še vprašal kaj je po političnem prepričanju in nacionalnosti je kot iz topa odgovoril: Čistokrvni socialist, pa tudi 3/4 Srb, 1/8 Madžar in 1/8 Slovenec, pravzaprav Prlek! Zato sem tudi temu zapisu dal naslov o Prleku v Beogradu!

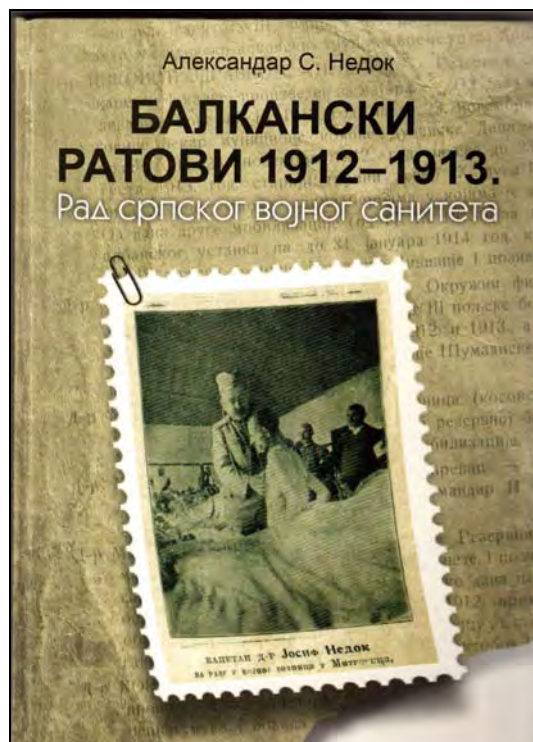
Nepopolni srbski Cobiss zajema, poleg njegove doktorske disertacije iz leta 1978, še samo 16 glavnih monografij in študij, v ameriškem Medline pa se navaja 32 študij. Ni pa

evidentiranih 160 strokovnih člankov in razprav v srbskih, francoskih, ameriških in angleških medicinskih revijah, tudi v slovenskem Zdravstvenem vestniku. Glavne so vsekakor naslednje: 8 kolektivnih medicinskih monografija iz kardiologije in endokrinologije, nazadnje pa tudi iz zgodovine srbske vojne sanitete – 4 kolektivne monografije, 2 knjigi in 10 znanstvenih študij iz zgodovine srbske vojske (sanitete) v *Vojnoistorijskom glasniku*, *Vojnosanitetskom pregledu* in *Godišnjaku za društvenu istoriju*, vsi iz Beograda.

Seveda sem ga tudi vprašal, katero je njegov največji življenjski oz. poklicni dosežek, pa je brez dvoumljenja odvrnil, da je to vsekakor ustanovitev koronarnega oddelka v sedanji bolnišnici Sv. Sava v Beogradu, ki se je zgodil 1. aprila 1970, saj je dejansko šlo za prvo tovrstno enoto ne samo v Srbiji, temveč tudi v bivši SFRJ. V Ljubljani je sicer prof. dr. Anton Jagodic ustanovil oddelek za intenzivno nego v Interni kliniki UKC že 1969, vendar je koronarni oddelek ustanovljen šele 1973. Namreč, ni šlo samo za intenzivno nego, temveč za popolnoma novi način zdravljenja bolnikov z miokardnim infarktom. Sedaj je v Srbiji ta oddelek na Urgentnem medicinskem centru v Beogradu, katerega načelnik je bil dr. Aleksandra Nedok vse do upokojitve 1990. Po njegovih izračunih so v 40 letih delovanja tega oddelka zmanjšali smrtnost srčnih bolnikov z 35 % na okrog 5-6 % in tako rešili na tisoče življenj! Zares enkratno!

Njegov drugi življenski oz. bolje rečeno upokojenski podvig pa je nedvomno to, da je iz navadne letargije prebudil srbsko vojaško zdravstvo oz. vojni sanitet srbske vojske, saj je o njegovi zgodovini napisal dve temeljni knjigi in številne strokovne članke, sodeloval pri več znanstvenih simpozijih in tudi predlagal 27. julij kot Dan srbske vojne sanitete, ki se že nekaj let tudi uradno slavi.

Ko sem prijatelja dr. Aleksandra na koncu vseeno pobaral kakšne ima načrte, je hudomušno odvrnil, da je to malce hudomušno vprašanje za 88. letnika. Na koncu je vendar resno dejal, da snuje nekakšno enciklopedijo o srbski vojni sanitetni službi v obdobju od 1836 do 1918, ki bi zajela kar 650 biografskih enot – toliko je bilo namreč vojaških zdravnikov v srbski vojski, med njimi tudi nekaj Slovencev – njegov praoče Štefan Nedok celo med prvimi!

A. S. Nedok, *Balkanske vojne 1912–1913*
(Beograd, 2012)

O njegovi zadnji knjigi *Balkanski vojni 1912–1913, Delovanje srbske vojne sanitete*, v kateri so omenjeni tudi slovenski zdravniki, pripravljam obširnejši prikaz za Zdravstveni vestnik.

Sicer pa je v Zdravstvenem vestniku, št. 3, že 2006 objavljen, v moji priredbi in prevodu hčerke Liljane Kranjc Tekavec, njegov članek z naslovom *Prvi slovenski zdravniki in njihovi potomci v sanitetni službi srbske vojske od 1864 do 1918*.

Dr. Aleksandar Nedok je takrat zapisal tudi naslednje:

»Moja iskrena želja je bila, da v zgodovinskem spominu Srbov in Slovencev ne pozabimo na skupino nadvse zaslužnih slovenskih zdravnikov, ki so zaradi poklicnih izzivov presegli nacionalne in humanitarne meje! Menim, da bi bilo povsem krivično, če bi pozabili prvih osem (in vseh drugih) slovenskih zdravnikov, ki so prvi priskočili na pomoč srbski vojski. Na žalost se je do sedaj premalo vedelo za njihove zasluge in za usodo njihovih potomcev v Srbiji in po svetu. Ta zapis je nastal z željo, da jih ne pozabimo!« Zatem je napisal še naslednje:

»Sodobna srbska država je nastala v začetku 19. stoletja, ko se je z velikimi naporji in še večjimi žrtvami otresla večstoletnega turškega jarma. Zaradi junaškega odpora je Srbija po letu 1848 postala pravi slovanski Piemont, ki je budil nacionalno zavest, panslovansko pripadnost, preporodne ideje in nazadnje tudi južnoslovanska gibanja. Majhna in svobodna Srbija je bila brez svoje inteligence, zato je iskala pomoč v tujini. Zaradi svojega odpora in boja za svobodo je privlačila mlade intelektualce, predvsem iz slovanskih držav. Prednjačili so Čehi, Slovaki in Poljaki, pa tudi Slovenci niso zaostajali. Srbiji pa so prihajali na pomoč tudi Italijani, Francozi in drugi.

Največje število tujih strokovnjakov, predvsem zdravnikov, je v Srbijo prihajalo po razpisanih natečajih, ki so bili objavljeni v avstrijskih oziroma avstro-ogrskih in drugih tujih časopisih. Zanimivo je, vsaj moje raziskave so to pokazale, da je večina tujih zdravnikov ostala v Srbiji, ki so sami ali pa njihovi potomci imeli pomembno vlogo v srbskem kulturnem in političnem življenju. Znana je slovenska družina zdravnika Franca Ribnikarja z Gorenjske, ki je s časopisom Politika predstavljala steber neodvisnega novinarstva in naprednih idej.

Prvi zdravnik je prišel v Srbijo leta 1822 iz Italije - dr. Vito Romito, prvi srbski zdravnik pa je postal 1859. leta dr. Stevan Milosavljević. V tem obdobju so celotne potrebe po zdravnikih pokrivali tuji zdravniki. Prvi slovenski zdravnik, Jožef Svetič, dr. med., je prišel v Srbijo že leta 1857.

S prihodom kneza Mihaila Obrenovića na srbski prestol leta 1861 so se Srbi začeli načrtno pripravljati za dokončno osvoboditev države - kneževine, saj je bila Srbija uradno turški vazal vse do leta 1878. Leta 1864 je bila s francosko pomočjo ustanovljena srbska regularna vojska, predvsem pehota in topništvo. Kmalu zatem je bila ustanovljena tudi vojaška sanitetna služba, katere načelnik je bil slovaški vojaški zdravnik Karel Beloni, dr. med. Kot aktivna vojaška zdravnik sta bila tega leta sprejeta v sanitetno službo tudi prva dva Slovenca: **Ivan Kovač**, dr. med. (25. januarja 1864, prišel v Srbijo 1861), in moj praded **Štefan Nedok**, dr. med. (1. decembra 1864, prišel v Srbijo 1861). Kasneje so bili sprejeti (prišli) še ostali, in sicer: Viktor Skubic, nižji zdravnik (prišel 1866, pozneje doktoriral), Ivan Plesničar, nižji zdravnik (1867) in Franc Kopše, dr. med. (1875). Vsi so aktivno sodelovali v prvi srbsko-turški (1876) in drugi srbsko-turški vojni (1877-1878), nekateri pa tudi v srbsko-bolgarski vojni (1885-1886). Slovenski zdravniki niso ponudili srbski vojski in drugim bolnikom samo svojega medicinskega znanja in pomoči, temveč so tudi širili ideje slovenskega preporoda, ki so se jih navzeli med študijem medicine na Dunaju in v Pragi, nekateri pa so bili tudi dobrotniki in nosilci kulturnega življenja. Vsi so tudi ostali v Srbiji, ki jim je tako postala druga in nadvse hvaležna domovina. Postavili so temelje bratskih vezi med slovenskim in srbskim narodom, saj je prof. dr. Ivan Oražen že leta 1913 napisal knjižico o življenju in delu med ranjenimi srbskimi brati.

Pred samim začetkom prve srbsko-turške vojne je bilo v Srbiji vsega 60, v vojski pa 19 zdravnikov. Po ohranjenih podatkih v arhivih srbske vojske je bilo med njimi tudi osem Slovencev. Prav njim je namenjen ta zapis. To so bili aktivni in rezervni častniki sanitetne službe, po činih: **Štefan Nedok**, dr. med., podpolkovnik sanitetne službe; **Ivan Kovač**, dr. med., major sanitetne službe; **Viktor Skubic**, dr. med., kapetan 1. razreda sanitetne službe; **Ivan Plesničar**, nižji (vojaški) zdravnik, poročnik sanitetne službe; **Franc Kopše**, dr. med., rezervni kapetan 1. razreda sanitetne službe; **Jožef Svetič**, dr. med., rezervni kapetan 2. razreda sanitetne službe; **Franc Ribnikar**, teolog in dr. med., vojaški obveznik, in **Karl Lipold**, absolvent medicine, prostovoljec, častni kapetan 2. razreda sanitetne službe. Najvišji čin in položaj je dosegel Štefan Nedok, dr. med., ki je bil posmrtno povišan v čin podpolkovnika sanitetne službe, saj je bil načelnik korpusne sanitetne službe«.

In pričujoči članek je tudi iskrena zahvala prleškemu rojaku in prijatelju ter uglednemu beograjskemu zdravniku, dr. Aleksandru Nedoku!

Še na mnoga leta!